

τηρητές αυτού του φαινομένου- κυρίως οι δικηγόροι και οι δημοσιογράφοι- να διαμορφώνουν την εμπειρική τους εκτίμηση και την υποκειμενική πρόσληψη της πραγματικότητας, από τις εντυπώσεις που αποκομίζουν παρακολουθώντας τις δικαστικές αποφάσεις στις σοβαρές υποθέσεις, όπου οι συνέπειες της δικαστικής κρίσης προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση καθορίζουν κυριολεκτικά την μοίρα ανθρώπων και δίνουν μία γενικότερη «αίσθηση» της διάθεσης των δικαστών.

Κατά συνέπεια, μπορεί να μην επιβεβαιώνεται πλήρως με αυστηρά ποσοτικά στατιστικά κριτήρια, η γενικευμένη «τιμωρητική λαίλαπα» που πολλοί θεώρησαν ότι έλαβε χώρα λόγω της αποκάλυψης του «παραδικαστικού κυκλώματος», από την άλλη όμως πλευρά τα «ποιοτικά» χαρακτηριστικά της αιφνίδιας σκλήρυνσης των αποφάσεων κατά την επιμέτρηση των ποινών στις πιο σοβαρές περιπτώσεις, εξηγούν αυτή την «ιμπρεσιονιστική» εκτίμηση και τη συνακόλουθη αντίδραση και διαμαρτυρία. Εξάλλου, οι αποφάσεις αυτές έχουν ειδικό βάρος ως προς την αίσθηση της ασφάλειας δικαίου και την «ποιότητα» της δικαιοσύνης που απονέμεται. Επειδή ακριβώς στις σοβαρές υποθέσεις αναμένει ο κάθε κατηγορούμενος - και όχι μόνο- πολίτης την ακριβοδίκαιη στάθμιση των τυπικών- νομικών κριτηρίων σχετικά με τη βαρύτητα της πράξης, όπως έχουν σε κάθε περίπτωση διαμορφωθεί από τη μακροχρόνια δικαστηριακή πρακτική.

Γ- Διαπιστώσεις- Συμπεράσματα

Σύμφωνα με όσα αναλυτικά εκτέθηκαν, τα βασικά ευρήματα σε σχέση με τις ερευνητικές υποθέσεις εργασίας που τέθηκαν, είναι συνοπτικά τα ακόλουθα:

1- Από τη σύγκριση μεταξύ των επιβαλλομένων ποινών σε Έλληνες και αλλοδαπούς δράστες εγκλημάτων περί τα Ναρκωτικά, προκύπτει σε πρώτη ανάγνωση των δεδομένων ότι οι δικαστές επιφυλάσσουν σαφώς ευνοϊκότερη μεταχείριση για τους Έλληνες κατηγορούμενους, καθώς κατά ποσοστό άνω του

70% δέχονται ποινές της κατώτερης κλίμακας (3 μήνες- 6 έτη). Αντίθετα, στους αλλοδαπούς δράστες επιβάλλονται ποινές της ανώτερης κλίμακας (6 έτη- ισόβια κάθειρξη) σε ποσοστό άνω του 60%. Μάλιστα, τα ποσοστά για την επιβολή ποινής ισόβιας κάθειρξης είναι για τις δύο ομάδες του δείγματος, 1,3% και 6,3% αντίστοιχα. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει το εύρημα της «κλιμάκωσης» της βαρύτητας των ποινών σε αλλοδαπούς δράστες στο εσωτερικό της μεταναστευτικής κοινότητας, καθώς την πρώτη θέση (ως προς τη βαρύτητα των ποινών) καταλαμβάνει η Αλβανική εθνοτική ομάδα, και ακολουθούν οι προερχόμενοι από την Αφρική δράστες.

2- Εάν η σύγκριση μεταξύ των δύο βασικών ομάδων κατηγορουμένων (έλληνες- αλλοδαποί) επιχειρηθεί λαμβάνοντας υπόψη το είδος της ναρκωτικής ουσίας (μαλακά- σκληρά) και κατηγορίες ποσότητας (σχετικά μικρή- μεσαία- μεγάλη), διαπιστώνουμε ότι η μέση διαφορά της επιβαλλόμενης ποινής σε παρόμοιες περιπτώσεις ανέρχεται (εις βάρος των αλλοδαπών) σε τρία έτη στην περίπτωση «εμπλοκής» με μαλακά ναρκωτικά και σε περίπου δύο έτη όταν πρόκειται για υποθέσεις με σκληρά ναρκωτικά. Αυτή η διαφοροποίηση ως προς την ποινική μεταχείριση μεταξύ ελλήνων και αλλοδαπών παραβατών του Νόμου για τα Ναρκωτικά, επιβεβαιώνεται σε γενικές γραμμές και με την λεπτομερέστερη στατιστική ανάλυση των δεδομένων μέσω συντελεστών συσχέτισης και της χρήσης γραμμικής παλινδρόμησης, που επιτρέπουν τη σύγκριση των μέσων όρων «προβλεπομένων» ποινών³⁶, και των ποινών που πράγματι επιβλήθηκαν από το δικαστήριο.

3- Η ανωτέρω στατιστική εικόνα ως προς την αξιολόγηση της εξωνομικής-εξωθεσμικής μεταβλητής της εθνικότητας κατά την επιμέτρηση των ποινών, δεν επηρεάζεται ιδιαίτερα από τις μεταβλητές του φύλου και της ηλικίας. Σύμφωνα με τα ευρή-

36. Βάσει της συσχέτισης των μεταβλητών της εθνικότητας του δράστη, είδους και ποσότητας ναρκωτικής ουσίας, αρχικής και τελικής κατηγορίας-βλ. Παράρτημα.

ματα, προκύπτει ότι οι αλλοδαπές γυναίκες έχουν ευνοικότερη μεταχείριση από τους άνδρες αλλοδαπούς δράστες, και σε γενικές γραμμές ίδια περίπου αντιμετώπιση με τις ελληνίδες γυναίκες. Το ίδιο ισχύει και για τους νεότερους δράστες (22-35 ετών), όπου η διαφορά στο ύψος των επιβαλλομένων ποινών μεταξύ ελλήνων και αλλοδαπών αυτής της ηλικιακής ομάδας είναι σαφώς μικρότερη από τη διαφορά που διαπιστώνεται για τις μεγαλύτερες ηλικίες. Τα ευρήματα αυτά υποδηλώνουν μία αντίληψη των δικαστών περί μεγαλύτερης «κοινωνικής επικινδυνότητας» των αλλοδαπών ανδρών σχετικά μεγαλύτερης ηλικίας. Επίσης, ότι η διάθεση επιείκειας προς «επιπόλαιους» νέους ή «παρασυρμένες» γυναίκες υπερισχύει της ενδιάθετης εν γένει αρνητικής πρόσληψης για τον «αλλοδαπό εγκληματία».

4- Σχετικά με τη μεταβλητή της κοινωνικο-οικονομικής προέλευσης των δραστών, επιβάλλονται σχετικά βαρύτερες ποινές όταν πρόκειται για αλλοδαπό εργάτη, πράγμα όμως που έχει σχέση μάλλον με τη «φυλετική» παρά την «ταξική» προκατάληψη, καθώς οι εργάτες αποτελούν την μεγάλη πλειοψηφία των αλλοδαπών κατηγορουμένων. Άλλωστε, δεν παρατηρείται το ίδιο για το ελληνικό δείγμα, όπου δεν προκύπτει ότι οι εργάτες έχουν κατά μέσο όρο δυσμενέστερη μεταχείριση συγκριτικά με τους υπόλοιπους έλληνες κατηγορούμενους.

5- Καταλήγουμε κατά συνέπεια, ότι οι αλλοδαποί- μετανάστες κατηγορούμενοι, ιδιαίτερα όσοι συγκεντρώνουν σωρευτικά τα χαρακτηριστικά **«αλλοδαπός- άντρας- ηλικίας 35-50 ετών- εργάτης»**, υφίστανται σαφώς δυσμενέστερη μεταχείριση κατά την επιμέτρηση των ποινών σε παρόμοιες περιπτώσεις εγκλημάτων περί τα Ναρκωτικά, συγκριτικά τόσο προς την ποινική μεταχείριση της ομάδας των ελλήνων δραστών γενικά, όσο και της ομάδας των ελλήνων δραστών που φέρουν τα ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά.

6- Η επόμενη ερευνητική υπόθεση έθεσε το ερώτημα κατά πόσον η αποκάλυψη του σκανδάλου για «παραδικαστικά κυκλώματα» και η συνακόλουθη αναστάτωση και το αρνητικό

ενδιαφέρον της κοινής γνώμης σχετικά με την απονομή της δικαιουσύνης, επέδρασαν στην αυστηροποίηση της δικαστικής κρίσης, ιδιαίτερα κατά την επιμέτρηση των ποινών. Στην ουσία, αυτή η υπόθεση εργασίας αποτελείται από δύο σκέλη: Αφενός, εάν υπήρξε πράγματι αδικαιολόγητη αυστηροποίηση των επιβαλλομένων ποινών αμέσως μετά την έκρηξη του σκανδάλου, που στατιστικά οφείλεται ακριβώς στον αντίκτυπο του σκανδάλου και όχι στην ιδιάζουσα φύση των εκδικαζομένων υποθέσεων ή σε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων δραστών. Αφετέρου, εάν η μεταστροφή των δικαστών επί το αυστηρότερο επιβάρυνε το σύνολο των κατηγορουμένων ή κυρίως -και πάλι- τους αλλοδαπούς δράστες. Σε πρώτη ανάγνωση, προκύπτει αυστηροποίηση του γενικού μέσου όρου των επιβαλλομένων ποινών. Ειδικότερα, παρατηρείται αιφνίδια αύξηση του μέσου όρου των ποινών (ανεξάρτητα από το είδος της ναρκωτικής ουσίας) κατά το έτος 2005, ο οποίος συγκριτικά μειώνεται το επόμενο έτος 2006, με την τιμωρητική τάση όμως ακόμη διακριτή. Αυτό ισχύει ιδίως για τους κατηγορούμενους που εμπλέκονται με μαλακά ναρκωτικά, όπου η «σκληρυνση» εμφανίζεται εντονότερη.

7- Ταυτόχρονα, δεν επιβεβαιώνεται η υπόθεση ότι η «αυστηροποίηση» των ποινών που παρατηρείται στη συγκεκριμένη συγκυρία, πλήττει περισσότερο την ομάδα των αλλοδαπών δραστών. Αντίθετα, μάλλον μειώνεται η κατά μέσο όρο διαφορά στο ύψος των επιβαλλομένων ποινών μεταξύ ελλήνων και αλλοδαπών, ιδίως στις υποθέσεις που αφορούν εμπορία μαλακών ναρκωτικών. Συνάγεται κατά συνέπεια, ότι **η αυστηρότερη μεταχείριση των δραστών υπό τη «σκιά» του παραδικαστικού σκανδάλου, αφορά στο σύνολο των κατηγορουμένων, χωρίς να επιδεινώνεται (και μάλλον να μειώνεται) η ούτως ή άλλως διαχρονικά δυσμενέστερη επιλεκτική μεταχείριση της ομάδας των αλλοδαπών.**

8- Είναι όμως αξιοσημείωτο ότι η υπέρμετρη αυστηροποίηση των ποινών έλαβε χώρα κυρίως στην υψηλότερη κλίμακα των

ποιών κάθειρξης άνω των 10 ετών μέχρι και την ισόβια κάθειρξη, δηλαδή σε υποθέσεις όπου, ούτως ή άλλως, θα επιβαλλόταν κάποια - έστω ηπιότερη- σοβαρή ποινή. Κατά συνέπεια, φαίνεται ότι σε υποθέσεις μικρής ή μεσαίας βαρύτητας ως προς τη συγκρότηση της αντικειμενικής υπόστασης ανάλογα με το είδος και την ποσότητα της ναρκωτικής ουσίας, οι δικαστές τήρησαν σε γενικές γραμμές την κρατούσα δικαστηριακή πρακτική κατά την επιμέτρηση των ποινών. Αντίθετα, σε «βαριές» υποθέσεις, οι λεγόμενες δικαστικές «ταρίφες» των περίπου αναμενόμενων σε «τάξη μεγέθους» ποινών (υπό τις «κανονικές συνθήκες» της μέχρι τότε δικαστηριακής πρακτικής), ανήλθαν υπέρμετρα με τρόπο πράγματι αιφνίδιο και νομικά δυσεξηγήτο. Αυτό το εύρημα εξηγεί και την έντονη αντίδραση ιδίως των μαχόμενων δικηγόρων, οι οποίοι έχουν την «αίσθηση» των ακροατηρίων και της «περιρρέουσας ατμόσφαιρας» στους κόλπους των ποινικών δικαστών, καθώς διαπίστωναν την αιφνίδια διάθεση εξάντλησης της αυστηρότητας στις πιο σοβαρές υποθέσεις περί τα ναρκωτικά.

9- Σύμφωνα με τα ανωτέρω, η βασική ερευνητική υπόθεση (που συνοψίζει τις τρεις επιμέρους υποθέσεις που θέσαμε), εάν και κατά πόσον παρεμβαίνουν άτυπα- εξωθεσμικά κριτήρια κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης της δικανικής κρίσης, ιδίως για την επιμέτρηση της ποινής, επιδέχεται καταφατικής απάντησης, με ορισμένες όμως αναγκαίες επισημάνσεις. Η **μεταβλητή της εθνικότητας** του δράστη αποτελεί χωρίς αμφιβολία σημαντική παράμετρο για το ενδεδειγμένο (μεγαλύτερο για τους αλλοδαπούς) ύψος της επιβαλλόμενης από τα δικαστήρια ποινής, σε παρόμοιες περιπτώσεις. Η διαφοροποίηση όμως στη ποινική μεταχείριση μεταξύ ελλήνων και αλλοδαπών δραστών σαφώς μειώνεται, όσο ανέρχεται η κλίμακα της σοβαρότητας των υποθέσεων, σύμφωνα με τα πραγματικά στοιχεία- δεδομένα που συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση του κατηγορητηρίου.

10 - Επίσης, εξελίξεις και σοβαρά γεγονότα εντός και εκτός του δικαστικού συστήματος φαίνεται ότι επιδρούν στη δικαιοδοτική διαδικασία και τη δικαστηριακή πρακτική. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η σύγχυση και οι αναταράξεις που προκάλεσε το παραδικαστικό σκάνδαλο οδήγησαν στην αυστηροποίηση της δικαστικής κρίσης, ιδίως σε σοβαρές υποθέσεις που θα μπορούσαν να γίνουν αντικείμενο σχολιασμού μέσα σ' ένα γενικό κλίμα κοινωνικής καχυποψίας και επαγγελματικής ανασφάλειας. Οι δικαστές, τουλάχιστον γι' αυτή την κατηγορία υποθέσεων, λειτούργησαν υπό το κράτος της αυτοσυντήρησης, αλλά και στη λογική του «esprit de corps» της ανάκτησης του τρωθέντος κύρους της δικαιοσύνης, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Στην κατεύθυνση μάλιστα αυτή, μειώθηκαν τα μέχρι τότε ισχύοντα στην πράξη περιθώρια επιείκειας προς τους έλληνες δράστες συγκριτικά με τους αλλοδαπούς, ιδιαίτερα στις υποθέσεις που αφορούν μαλακά ναρκωτικά. Επισημαίνεται τέλος ότι στην πλειοψηφία των υποθέσεων (κυρίως μικρής και μεσαίας «αντικειμενικής» βαρύτητας) οι δικαστές δεν φαίνεται ότι επηρεάστηκαν ιδιαίτερα, κατά το δικαιοδοτικό τους έργο, από το γενικότερο κλίμα που τότε επικράτησε και περιγράψαμε στο οικείο μέρος.

Επιμύθιο

Όταν ένας μαχόμενος δικηγόρος αναλαμβάνει μια υπόθεση ναρκωτικών σε βαθμό κακουργήματος, θεωρείται αυτονόητο κατά την τρέχουσα πρακτική για την καλύτερη οργάνωση της υπεράσπισης, ότι θα αναζητήσει πριν από την εκδίκαση της υπόθεσης τη σύνθεση του δικαστηρίου που θα δικάσει, αλλά και το πρόσωπο του εισαγγελέα της έδρας. Αυτό συμβαίνει γιατί η «συμβατική σοφία» της δικηγορικής πράξης υπαγορεύει ότι στοιχεία της εν γένει προσωπικότητας των δικαστικών λειτουργών, αλλά και η υποκειμενική τους πεποίθηση για τους αποτελεσματικότερους τρόπους καταπολέμησης του εγκλήματος γενικά και της διακίνησης ναρκωτικών ειδικότερα, συνιστούν

παράγοντες που επιδρούν στη δικαστική κρίση ως προς την ποινική μεταχείριση του κατηγορουμένου στο ευρύ πλαίσιο που έχει καθορίσει ο νομοθέτης. Την αντίληψη αυτή άλλωστε, σχετικά με τον τρόπο άσκησης της διακριτικής ευχέρειας των δικαστών, συμμερίζονται (συχνά σε υπερβολικό βαθμό) και οι ίδιοι οι κατηγορούμενοι (βλ. συνεντεύξεις σε Μαγγανά κ.ά, 2008). Κάποιες φορές, οι διερευνήσεις αυτής της μορφής επιβεβαιώνονται από την έκβαση της δίκης, συνήθως όμως οι εκτιμήσεις και οι προσδοκίες διαψεύδονται. Το δικανικό παιχνίδι δεν κρίνεται από την εν γένει αυστηρότητα ή μη κάποιου δικαστή, αλλά από πολλούς παράγοντες σε πολλά επίπεδα, πραγματικά και συμβολικά, νομικά και εξωνομικά όπως και η παρούσα έρευνα έδειξε.

Παρά ταύτα, είναι εύλογο (και ούτως ή άλλως χρήσιμο για την υπεράσπιση, στην «κινούμενη άμμο» της ακροαματικής διαδικασίας), ότι οι υφιστάμενοι την δικαστική κρίση, καταφεύγουν στον κοινό τόπο ότι όπως κάθε άνθρωπος «έχει το κουμπί του», έτσι και οι δικαστές, ως ανθρώπινα όντα, λειτουργούν και στο δικαιοδοτικό τους έργο περισσότερο βάσει της ιδιοσυγκρασίας τους, των προσωπικών αντιλήψεων και των πολιτικών πεποιθήσεων, ή και των ατομικών τους διαθέσεων. Σ' αυτή τη λογική, έχει επιχειρηθεί η συγκρότηση τυπολογιών, σύμφωνα με τις οποίες ερμηνεύεται η παρατηρούμενη σημαντική διαφοροποίηση της δικαστικής κρίσης και απόφασης σε παρόμοιες περιπτώσεις, είτε μεταξύ διαφορετικών δικαστών είτε ακόμη και στις αποφάσεις του ίδιου δικαστή. Σύμφωνα με την Μπεζέ, «η απονομή της δικαιοσύνης είναι ένα σαφώς προσωπικό γεγονός, αντικατοπτρίζει την ιδιοσυγκρασία, την προσωπικότητα, την παιδεία, το περιβάλλον και τα προσωπικά χαρακτηριστικά του δικαστή» (Μπεζέ, 1991, σ. 21).

Υπό το πρίσμα αυτό, κρίσιμες παράμετροι για τη διαμόρφωση της δικανικής πεποίθησης αποτελούν οι αντιλήψεις του δικαστή για τις λειτουργίες της ποινής και γενικότερα οι πεποιθήσεις του για το νόμο και τη δικαιοσύνη, η προδιάθεση για την

ανάγκη αυστηρότητας ή μη κατά την εξατομίκευση της ποινής, η γενικότερη διανοητική και ψυχολογική του συγκρότηση.³⁷ Οι ταξινομήσεις όμως αυτού του είδους δεν φαίνεται να προσφέρουν το ερμηνευτικό κλειδί για το φαινόμενο, παρά την όποια αξία τους για την κατανόηση μεμονωμένων περιπτώσεων, που έχουν σχέση είτε με την ατομική ιδιοτροπία κάποιου δικαστή είτε με τα ιδιάζοντα ή εξαιρετικά χαρακτηριστικά κάποιας υπόθεσης. Η ερμηνευτική αυτή απόπειρα μάλλον προσομοιάζει στη θετικιστική υπεραπλούστευση των ανθρωπολογικών τυπολογιών που ταξινομούν τους δράστες εγκλημάτων σε κατηγορίες ανάλογα με τις προδιαθέσεις τους, για να φωτίσουν το «αίνιγμα» του εγκληματικού φαινομένου ως κάποια εισβολή του «κακού», ξένη προς τον ανθρωπολογικό κύκλο, μία «εξωγενή μόλυνση» ξένη προς τη κοινωνική δομή και κουλτούρα.

Όπως λοιπόν οι προδιαθέσεις και οι ιδιαιτερότητες του μεμονωμένου εγκληματία είναι αδύνατον να συγκροτήσουν την έννοια της εγκληματικότητας ως κοινωνικού φαινομένου, έτσι και οι ενδιάθετες πεποιθήσεις του μεμονωμένου δικαστή αποκλείεται να αποκαλύψουν τη φύση και τις λειτουργίες του ποινικού συστήματος, τα συλλογικά ποιοτικά χαρακτηριστικά και την κοινωνική διάσταση των διαδικασιών απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Άλλωστε, και τα πορίσματα της παρούσας έρευνας υποδεικνύουν με σαφήνεια ότι οι «τάσεις» που παρατηρήθηκαν κατά την επιμέτρηση της ποινής υπό την επίδραση συγκεκριμένων (συγκυριακών και μη) παραγόντων στη δικαστική κρίση, καταγράφονται ως η συλλογική έκφραση των διαθέσεων του δικαστικού σώματος, ανεξάρτητα από τυχόν «ιδιοσυγκρασιακές ιδιαιτερότητες» μεμονωμένων δικαστών.

37. Ενδεικτικά, βλ. διάκριση των δικαστών σε «αντικειμενικούς» και «υποκειμενικούς» (W.Stern), «αναλυτικούς» και «συνθετικούς», «διανοητικούς» και «συναισθηματικούς» (Altavilla), «τυπικούς» και «εξωστρεφείς» (F. Gorphe), κ.ά σε Μπεζέ, ό.π.π. Πρβλ. τον τύπο του «φαντασιόπληκτου» δικαστή που δεν ενδιαφέρεται για τα πραγματικά στοιχεία της υπόθεσης (Δασκάλουλος, 1965)

Από την άλλη πλευρά, η ισοπεδωτική άποψη ότι η παρατηρούμενη ανισότητα κατά την ποινική μεταχείριση διαφορετικών ομάδων του πληθυσμού, οφείλεται στο γεγονός ότι το ποινικό σύστημα αποτελεί όργανο της κυρίαρχης τάξης (ή σε κάθε περίπτωση κάποιων προνομιούχων κοινωνικών ομάδων ή ελίτ) για τη διαίωνηση της κυριαρχίας της μέσω του εκφοβισμού και του καταναγκασμού, αδικεί την κοινωνική πραγματικότητα της δικαστηριακής πρακτικής. Ακόμη περισσότερο, όταν, σύμφωνα με την ίδια προσέγγιση, κάθε δικαστής θεωρείται κατά τεκμήριο και εκ προοιμίου εντολοδόχος της ταξικής σκοπιμότητας. Αυτή η υπεραπλούστευση συνήθως οφείλεται στη στρεβλή κατανόηση του ρόλου της οικονομικής βάσης των παραγωγικών σχέσεων και των παραγωγικών δυνάμεων κάθε κοινωνικού σχηματισμού, ως προς τη συγκρότηση του νομικού (επ)οικοδομήματος (πρβλ. Collins, 1991). Υπό το πρίσμα ενός στενά οικονομικού υλισμού, όπως αυτή η αντίληψη έχει χαρακτηριστεί, η μορφή και το περιεχόμενο του νομικού συστήματος κατανοούνται ως απλές σχηματικές αντανakλάσεις των ταξικών κοινωνικο-οικονομικών σχέσεων. Υποστηρίζεται, ως εκ τούτου, ότι και η ποινική δικαιοσύνη αποτελεί, με τρόπο ευθύγραμμο και μονοσήμαντο, απλώς ένα εργαλείο για την καθυστάση των καταπιεζόμενων τάξεων, τον αποπροσανατολισμό των ευάλωτων χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων, την εξουδετέρωση απειθαρχών ή και «επικίνδυνων» κοινωνικών ομάδων. Όμως, μία τέτοια παραδοχή αγνοεί με τρόπο σχηματικό το γεγονός ότι όχι μόνο η ιδεολογία και η δομή διαρκώς αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, αλλά επίσης ότι αυτή η αλληλεπίδραση εξαρτάται και από τα κοινωνικά συμφραζόμενα των ιδιαίτερων περιστάσεων που λαμβάνει χώρα (πρβλ. Cerroni, 1983). Εάν η ποινική δικαιοσύνη συμβάλλει σε κάποια ταξικού χαρακτήρα επικυριαρχία, αυτό συμβαίνει μέσα από τα φίλτρα της ιδεολογίας, της κουλτούρας, των κοινωνικών ρόλων, αλλά και των ιστορικών και κοινωνικών περιστάσεων. Οι άνθρωποι δεν είναι αποκλειστικά, με τρόπο μανιχαιστικό, είτε ενεργά υποκείμενα που δρουν

και παρεμβαίνουν, είτε παθητικοί δέκτες που υφίστανται την μοίρα και τις τύχες τους, αλλά μπορεί να είναι και τα δύο, ανάλογα με τις συνάφειες, τις δομές και τις περιστάσεις, υπό τις οποίες ζουν και ενεργούν.³⁸ Αυτή η διαδραστική συνάφεια μεταξύ ιδεολογίας, κουλτούρας, δομής και περιστάσεων, ορίζει σε τελευταία ανάλυση τα βασικά χαρακτηριστικά του ποινικού συστήματος στην ιστορική συγκυρία, καθώς και τη δραστηριότητα των ατόμων μέσα στο διαμορφωμένο ευρύ κοινωνικό περιγράμμα. Υπό το πρίσμα αυτό, τα χαρακτηριστικά και η ποιότητα της δικαιοδοτικής διαδικασίας σε μία συγκεκριμένη κοινωνία, δεν επιβάλλονται μέσω της θέσπισης διατάξεων με τρόπο μηχανιστικό, ούτε εντέλλονται με αφηρημένο διακηρυκτικό τρόπο στους δικαστικούς λειτουργούς και το κοινωνικό σώμα. Η «δικαιοκρατική κουλτούρα» συγκροτείται σταδιακά, διαμορφώνει νοοτροπίες και διαμορφώνεται από αυτές, οικοδομείται διαλεκτικά μέσω βεβαίως των θεσμών αλλά κυρίως της καθημερινής τρέχουσας εφαρμογής τους, ως κρίσιμος ιμάντας για τη μεγαλύτερη ισονομία και την ουσιαστική νομιμοποίηση του κοινωνικού συμβολαίου σε μία δημοκρατική κοινωνία. Όπως τοποθετεί το ζήτημα ο Πανούσης:

«Ο ορισμός του εγκλήματος, όπως και ο κοινωνικός έλεγχος του, εμπεριέχουν στοιχεία πολιτικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ή και ιδεολογικής κατασκευής. Εντάσσονται όμως στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ανεξάρτητα από τα κριτήρια οριοθέτησης του χώρου του εγκλήματος και των εγκληματιών [...] Ο νόμος δεν μπορεί ν' απομακρυνθεί πλήρως από τις κοινωνικές διαδικασίες και να εκφράζει αποκλειστικά την κρατική εξουσία. Λειτουργεί ως αυτόνομο σύστημα κοινωνικού ελέγχου και εντάσσεται στο ευρύτερο πεδίο του νομικού συστήματος το οποίο έχει σχετικά αυτονομηθεί από το πολιτικό σύστημα» (Πανούσης, 2008, σ. 26-27).

38. Πρβλ. τα εξής: «Ο Ανιστορικός Ανθρώπος πρέπει να παραχωρήσει τη θέση του σε ιστορικούς ανθρώπους που λειτουργούν στη βάση συγκεκριμένων ιδεολογιών σε καθορισμένα, δομημένα πλαίσια» (Sumner, 1979, σ. 292)

Για να επανέλθουμε στο μικρο- επίπεδο των ευρημάτων της συγκεκριμένης έρευνας, φαίνεται ότι οι δικαστές πράγματι επηρεάζονται κατά τη διαμόρφωση της δικανικής κρίσης τους από την εθνικότητα των δραστών, καθώς συμερίζονται τις απόψεις του γενικού πληθυσμού ως προς την ευθεία σύνδεση της ανόδου της εγκληματικότητας και της παρουσίας των μεταναστών στη χώρα, την οποία σε μεγάλο βαθμό εκλαμβάνουν ως απειλητική για τη δημόσια τάξη και την κοινωνική ειρήνη και συνοχή. Αυτό όμως δεν συμβαίνει με τρόπο μηχανιστικό και μονοσήμαντο, ή ως αποτέλεσμα ρατσιστικής-φυλετικής σκοπιμότητας. Το ζητούμενο στη συγκεκριμένη περίπτωση, δεν είναι το «Γιατί» αλλά κυρίως το «Πώς» διαμορφώνεται η δικανική πεποίθηση και κρίση, και το οποίο, για την πληρότητα του λόγου, μπορεί να λάβει τη μορφή συνθετικού ερωτήματος: **«Γιατί» το συγκεκριμένο «Πώς»;**

Υπό την οπτική αυτή, η έμφαση δίνεται στη διαδικασία της συγκρότησης ενός κοινωνικού υποσυστήματος, το οποίο εντάσσει στην εσωτερική του δομή τις επιρροές του εξωτερικού περιβάλλοντος (πληροφορίες, συμβάντα, συνθήκες, καταστάσεις), και τις επεξεργάζεται πλέον με σχετική αυτονομία. (πρβλ. Λαμπροπούλου, 1994, σ. 92-95). Με αυτό τον τρόπο, φαίνεται ότι και οι δικαστές εντάσσονται σε διαδικασίες αφομοίωσης ιδιαίτερων κωδίκων του επαγγελματικού τους περιγυρου, κοινωνικοποιούνται ως δικαστές στο εσωτερικό του σώματος, «γίνονται δικαστές» όπως σταδιακά κάποιος «γίνεται χρήστης μαριχουάνας», κατά την εύστοχη διατύπωση του Hood, που δανείζεται το γνωστό σχήμα του Howard Becker (Baldwin, Bottomley, 1978, σ. 214).³⁹ Αυτή η κοινωνιο-ψυχολογική διαδικασία, επιτρέπει στους δικαστικούς λειτουργούς να δικαιοδοτούν με «καθαρή

39. Πρβλ. τα ακόλουθα: «οι κανόνες αυτοί ανήκουν κατά τρόπο χαρακτηριστικό στο πεδίο της ενδοεπαγγελματικής και οιονεί προβληματικής γνώσης, την οποία δεν μπορεί να επικαλεστεί κανείς και η οποία δεν διδάσκεται στο πανεπιστήμιο, αλλά μαθαίνεται και διδάσκεται στην πράξη χωρίς ιδιαίτερες απαιτήσεις», Luhmann, ό.π.σ, σ. 114, υποσ. 15

συνείδηση» ως προς τη δικαιοκρισία και αμεροληψία του καθένα από αυτούς. Αυτό συμβαίνει ανεξάρτητα από την ερευνητική διαπίστωση ότι τα δεδομένα για το συνολικό- συλλογικό προϊόν του κυρωτικού μηχανισμού διαψεύδουν την αρχή της ισονομίας, την οποία όμως οι δικαστές με υποκειμενική ειλικρίνεια πιστεύουν ότι πράγματι υπηρετούν.

Υπό το ίδιο πρίσμα εξάλλου, μπορούν να ερμηνευτούν και τα ευρήματα της παρούσας έρευνας σχετικά με την αυστηροποίηση των ποινών μετά την έκρηξη του παραδικαστικού σκανδάλου. Οι δικαστές, με τρόπο περίπου «ανακλαστικό», αναπροσάρμοσαν τους μέσους όρους των τιμών ποινής, θεωρώντας ότι έτσι αυτοπροστατεύονται: υπερασπίζονται το κύρος του σώματος, αλλά και προφυλάσσουν την επαγγελματική τους θέση και την κοινωνική τους αξιοπρέπεια και αυτοεκτίμηση. Είναι όμως ενδιαφέρον ότι αυτή η «τιμωρητική υποτροπή» εκδηλώθηκε κυρίως στις θεωρούμενες «βαριές» - κατά τα πραγματικά στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης - υποθέσεις ναρκωτικών, και δεν χαρακτήρισε τη δικαιοδοτική διαδικασία στο σύνολο της, καθώς για την πλειοψηφία των υποθέσεων (μικρο-μεσαίας βαρύτητας) φαίνεται ότι σε γενικές γραμμές δεν ανατράπηκε με ιδιαίτερα αισθητό τρόπο η διαμορφωμένη δικαστηριακή πρακτική.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, θα μπορούσε να λεχθεί ότι οι ιδιαιτερότητες κάθε δικαστή ενσωματώνονται στην έξη (habitus) των δικαστών, κατά την έννοια- όρο που εισήγαγε ο P. Bourdieu, ως κοινωνικό εγγεγραμμένο εντός του δικαστικού σώματος. Όπως επισημαίνει ένας ερευνητής που εντάσσεται σ' αυτή τη σχολή σκέψης:

«Οι κανονικότητες που παρουσιάζει η δικαστική κρίση και που η στατιστική επιτρέπει να παρατηρηθούν είναι το εγκεκριμένο προϊόν ατομικών δράσεων που υπακούν στους ίδιους αντικειμενικούς[...] και ενσωματωμένους καταναγκασμούς. Η προσπάθεια μεθοδικής διερεύνησης των δικαστικών πρακτικών έχει στόχο να αποκαλύψει ότι οι δικαστικές κρίσεις αποτελούν σύνθετες διεργασίες που εμπλέκουν ένα πλήθος παραμέτρων,

τις οποίες η αφαιρετική δομική προσέγγιση παραβλέπει...» (Παναγιωτόπουλος, 2001, σ. 180-181)

Πράγματι, η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης δεν λαμβάνει χώρα *in vacuuo*, σε κάποιο «κοινωνικό κενό» νομικής εννοιοκρατίας, ούτε όμως καθ' υπόδειξη σκοτεινών ή μη κύκλων που αναθέτουν διατεταγμένη υπηρεσία στους ποινικούς δικαστές. Αλληλεπιδρούν πολλοί παράγοντες και παράμετροι δομικού, κοινωνικού, ιδεολογικού, πολιτισμικού, ακόμη και συγκυριακού χαρακτήρα. Υπό την έννοια αυτή, η εκ των πραγμάτων ποσοτικοποίηση των ευρημάτων της παρούσας μελέτης, μόνο μέχρι ένα σημείο είναι σε θέση να φωτίσει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά μίας σύνθετης και ζέουσας κοινωνικής πραγματικότητας, και να αναδείξει τον πλούτο του κοινωνικού τοπίου, και της δραστηριότητας των ατόμων μέσα σ' αυτό. Παρά ταύτα, θεωρούμε ότι αποδόθηκε το περίγραμμα των πολλαπλών και συχνά αντιφατικών μεταξύ τους (τυπικών- νομικών και άτυπων- εξωθεσμικών) κριτηρίων που επιδρούν κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης της δικανικής κρίσης. Όπως επίσης καταδείχθηκε ότι το συλλογικό *corpus*-προϊόν των δικαστικών αποφάσεων διακρίνεται από σαφείς τάσεις και συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

Ταυτόχρονα όμως, ακόμη και αν αποτελεί μέρος της «κανονικότητας των συμπεριφορών» του δικαστικού σώματος, κάθε δικαστής καλείται να λάβει κρίσιμες αποφάσεις σε συγκεκριμένες κάθε φορά περιπτώσεις που αφορούν πραγματικούς ανθρώπους. Άλλωστε, και ο ίδιος ο δικαστής είναι μία αυθύπαρκτη προσωπικότητα, ένας πραγματικός άνθρωπος, που οφείλει να τάμει ένα σημαντικό κοινωνικό συμβάν- το έγκλημα και τη τιμωρία του- στο πλαίσιο βεβαίως ενός συστήματος, το οποίο όμως δεν μπορεί να αυτενεργήσει. Πραγματικοί άνθρωποι στελεχώνουν το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, αυτοί το ενεργοποιούν και, σε τελευταία ανάλυση, το προσανατολίζουν προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση, μέσα στο ευρύ ιστορικό πλαίσιο της κοινωνικο-οικονομικής δομής και της

κυρίαρχης κουλτούρας και ιδεολογίας. Όπως πραγματικοί άνθρωποι είναι και οι κοινωνικοί επιστήμονες και ερευνητές – με τις δικές του εντάξεις και εμμονές, εφόδια και αδυναμίες, αυτοπροσδιορισμούς και ετεροκαθορισμούς ο καθένας- οι οποίοι διερευνούν και σχολιάζουν τα χαρακτηριστικά και τη λειτουργία του ποινικού συστήματος, και ενδεχομένως - ως συλλογικό υποκείμενο- το επηρεάζουν επίσης προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση.

Αυτό όμως είναι μια άλλη ενδιαφέρουσα ιστορία.

A

ΟΥ

νη